

1943 Ladik Depremi

1943 Ladik Earthquake

Recep ARSLAN

Özet

Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Karabük, Türkiye

ORCID

R.A. : 0000-0003-4389-692X

Corresponding Author :

Recep ARSLAN

Email:

receparslan@karabuk.edu.tr,

Citation: Arslan, R. (2020). 1943 Ladik depremi. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 10 (1): 143-160.

Submitted: 13.01.2020

Accepted: 13.02.2020

Dünya her an çeşitli doğal afetlerin tehdidi altındadır. Bu doğal afetler içinde deprem en yıkıcı olanlardan birisidir. Ülkemiz deprem bakımından oldukça riskli bir coğrafyada yer almaktadır. Anadolu'da tarih boyunca meydana gelen depremler bunun göstergesidir. Anadolu'da deprem üreten çeşitli fay hatları bulunmakla beraber, bunlardan Kuzey Anadolu Fay Hattı oldukça fazla deprem üreten bir fay zonudur. Bu fay hattı üzerinde 1939 Erzincan, 1942 Erbaa, 1943 Lâdik, 1944 Bolu, 1951 Kurşunlu, 1953 Yenice- Gönen, 1957 Abant, 1964 Manyas, 1966 Varto, 1967 Adapazarı ve 1976 Çaldıran depremleri gerçekleşmiştir. Bu depremler büyük yıkıma neden olmuştur. Günümüzde olası etkileri tartışılan muhtemel İstanbul depreminin de bu fay hattının etkisi ile meydana gelebileceği düşünülmektedir. Kuzey Anadolu Fayı üzerinde 27 Kasım 1943'te meydana gelen 7,2 şiddetindeki Lâdik Depremi yüzünden 4 binin üzerinde vatandaşımız ölmüş, bir o kadar insanımız yaralanmış ve 20 binin üzerinde mesken yıkılmıştır. Bu deprem sonrasında içişleri ve sağlık bakanları hızla deprem bölgesine gitmiş ve depremzedelere yapılan yardımları organize etmişlerdir. Devlet depremden etkilenen vatandaşların öncelikle geçici barakalara yerleştirilmesini ve gıda ihtiyaçlarının giderilmesini sağlamıştır. Bu ilk ihtiyaçların giderilmesinin ardından depremzedelerin yeni konutlarının yapılması için devlet malzeme ve para desteği sağlamıştır. Bu çalışmada Lâdik Depremi'nin meydana gelmesi, deprem sonrası enkaz kaldırma çalışmaları ve devletin depremzedelere yardımları üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Deprem, Lâdik, Enkaz, Tedbir, Yardım.

Abstract

The world is always threatened by various natural disasters. Among these natural disasters, earthquakes are some of the most destructive. Turkey's geography is risky regarding earthquakes. Earthquakes occurring in Anatolia throughout history are indicative of this. Although there are various fault lines producing earthquakes in Anatolia, the North Anatolian Fault Line is a fault zone that produces quite a lot of earthquakes. On this fault line, the 1939 Erzincan, 1942 Erbaa, 1943 Ladik, 1944 Bolu, 1951 Kurşunlu, 1953 Yenice-Gönen, 1957 Abant, 1964 Manyas, 1966 Varto, 1967 Adapazarı and 1976 Çaldıran earthquakes occurred. These earthquakes caused great destruction. It is thought that the possible Istanbul Earthquake, whose effects are discussed today, may also occur along this fault line. Because of 7.2 magnitude Ladik Earthquake, which occurred on North Anatolian Fault Line, more than 4,000 citizens died, more than 4,000 people were injured and more than 20,000 houses

were destroyed on November 27, 1943. After this earthquake, the interior and health ministers quickly went to the earthquake zone and organized aid to earthquake victims. In the first step, citizens affected by the earthquake were placed in temporary shelters and provided with food. Following these initial needs, the government provided material and financial support for the construction of new houses for earthquake victims. In this study, it was emphasized that in the occurrence of the Lâdik Earthquake, debris removal works after the earthquake and the government's assistance to earthquake victims.

Keywords: Earthquake, Ladik, Debris, Emergency Protocol, Assistance.

1. GİRİŞ

Depremlerin nedeni, genel olarak yerin içinde olan yer kabuğunun hareketleridir. Depremler, birden meydana gelmeleri ve çoğu kez büyük ölçüde can ve mal kaybına neden olmalarından dolayı insanları dehşete düşüren afetlerdendirler. Depremler; "çökme", "volkanik" ve "tektonik" depremler olmak üzere sınıflandırılırlar. Çökme yerin altında oluşan boşluğun çökmesi ile oluşan deprem türüdür. Volkanik deprem, yanardağların hareketlerinden kaynaklanmaktadır (Sür, 1993: 53). Tektonik deprem ise, yerin içindeki fay düzlemi denilen kırıklar üzerinde biriken enerjinin aniden boşalması sonucunda oluşan jeolojik bir olaydır. Yer kabuğunun altındaki magma tabakası üzerinde yüzen irili ufaklı levhalar sürekli hareket halinde olup kıtaların hareketiyle plato sınırlarındaki sürtünmeden doğan kinetik enerji büyük bir güçle boşalır ve yer katmanlarında meydana gelen şok dalgalarıyla deprem olayı gerçekleşir. Deprem enerjisinin boşalmaya başladığı, sismik dalgaların çıkış kaynağı olan noktaya depremin merkezi, bu noktanın yeryüzündeki izdüşümüne depremin merkez üssü denir. Depremin oluşmasını, deprem dalgalarının yayılmasını, deprem aletlerini ve depremle ilgili diğer konuları inceleyen bilim dalına sismoloji, deprem dalgalarını belirleyen alete sismometre, algılanan dalgaların kayıtlarına sismogram denir (Unat, 2013: 231).

İnsanoğlu için barınma ve beslenme en temel ihtiyaçtır. Bu gereksinimlerin karşılanması için ise yerleşim yerinin seçimi büyük önem taşır. İnsanlar genel olarak tarım potansiyeli yüksek alüvyon alanlara yerleşmişlerdir. Bu alanlar genellikle deprem kuşakları üzerinde bulunmaları ve zeminin sağlam olmaması yüzünden depreme maruz kalmışlardır. Anadolu'da meydana gelen depremlerin büyük yıkımlara neden olmasının bir nedeni de yerleşim yeri seçimi konusundaki hatalardır (Yılmaz ve diğerleri, 2013: 415). Ayrıca Anadolu dünyadaki önemli deprem kuşaklarından birisidir.

Yeryüzünün genç ve hareketli yerleri depreme daha açık durumdadır. Güney Avrupa, Anadolu, İran, Himalayalar, Pasifik Okyanusu'nun kenarları ve Japon adaları depremlerin sıkça olduğu ortamlardır (Sür, 1993: 53). Alp- Himalaya deprem kuşağında yer alan Anadolu'da yaşanan depremler, Atlas Okyanus orta sırtının iki tarafa doğru yayılmasına bağlı olarak Afrika-Arabistan levhalarının kuzey ve kuzeydoğuya doğru hareket etmeleri ile ilişkilidir. Ayrıca Kızıldeniz'in uzun eksenini boyunca bugün de devam eden deniz tabanı yayılması nedeni ile Arabistan levhası kuzeye doğru itilmekte ve Avrasya levhasının altına doğru dalmaya zorlanmaktadır. Bu zorlama ile Arabistan levhası ile Avrasya kıtası arasında kalan Doğu Anadolu Bölgesi'nde yoğun sıkışma etkisi oluşmaktadır. Kuzey Anadolu Fayı ve Doğu Anadolu Fayı gibi belli başlı büyük kırıkları harekete geçiren bu sıkışma milyonlarca yıldır devam etmekte ve günümüzde yaşadığımız depremlerin ana nedenini de oluşturmaktadır (Atabey, 2000: 27).

Anadolu'da dikey atımlı fay zonları bulunmakla beraber, yatay atımlı fay zonları daha ön plana çıkmaktadır. Kuzey Anadolu Fayı bunlardan en ön plana çıkanıdır. Bu fay zonu, batıda Biga Yarım Adası'ndan başlayıp Yenice, Gönen, Manyas, Bursa, Yenişehir, Mudurnu, Abant, Bolu, Gerede, Çerkeş kuzeyi, Tosya, Kargı, Lâdik, Niksar, Reşadiye, Suşehri, Erzincan, Karlıova, Varto ve Van Gölü kuzeyinden İran'a uzanır. Bu fay hattı sadece bir hat olmayıp bir fay grubu kuşağı ve deprem zonedir (Sür, 1993: 55). Bu fay hattının uzunluğu yaklaşık olarak 1.150

km'dir ve son yüzyıl boyunca büyük depremlere neden olmuştur (Ketin, 1969: 1; Kürçer ve diğerleri, 2019: 30). Doğru atımlı ve sağ yönlü olan bu fay sisteminde 1939- 1967 arasında 18 metre kayma olmuştur. Bu durum, bölgenin tektonik aktivitesinin çok olduğunu gösterir (Ketin, 1968: 133). Bu fay hattı üzerinde 1939 Erzincan, 1942 Erbaa, 1943 Lâdik, 1944 Bolu, 1951 Kurşunlu, 1953 Yenice- Gönen, 1957 Abant, 1964 Manyas, 1966 Varto, 1967 Adapazarı ve 1976 Çaldıran depremleri gerçekleşmiş ve büyük yıkıma neden olmuştur (Sür, 1993: 55).

Türkiye'nin neredeyse her bölgesi deprem tehdidi altındadır. Yüzyıllar boyunca Anadolu'da çok sayıda deprem meydana gelmiştir. II. yüzyıldan 1950'lere kadar Kuzey Anadolu'da 191, Güney Anadolu'da 135, XI. yüzyıldan 1950'lere kadar Batı Anadolu'da 750, Orta Anadolu'da ise 42 deprem meydana gelmiştir. Bu rakamlar Anadolu'nun deprem yönünden oldukça riskli bir coğrafya olduğunu göstermektedir (Özer, 2016: 99). Yaklaşık olarak ülkenin %98'i değişik boyutlarda deprem riski altında bulunmaktadır. 17 Ağustos 1999 tarihinde meydana gelen Gölcük Depremi de bu durumun korkunç göstergesi olmuştur (Serdar, 2009: 49). Bu deprem 35- 40 bin civarında insanımızın canına mal olmuştur (Arslantaş, 2013: 227). Ayrıca bu depremin 10- 12 milyar dolar doğrudan maliyeti ortaya çıkmıştır (Sungur, 2009: 13). Türkiye'de 17 Ağustos 1999 Depremi, depreme bakış açısını değiştirmiş ve depremin hayatın bir parçası olduğu gerçeğinin acı bir şekilde kabullenilmesine neden olmuştur. 17 Ağustos Depremi sonrasındaki süreçte deprem ve tarihsel depremler üzerine bilimsel araştırmalara olan ilgi artmıştır. Örneğin; 22- 23 Mayıs 2000 tarihlerinde İstanbul Üniversitesi Tarih Araştırmaları Merkezi tarafından bir seminer düzenlenmiş ve Anadolu'da meydana gelen depremler üzerine tartışılmıştır (Unat, 2013: 230- 232).

26 Kasım 1943'ü 27 Kasım 1943'e bağlayan gece yarısı saat 01.23 ile 02.25 saatleri arasında merkezi Lâdik civarında olan ve önemli yerleşim merkezlerinde hissedilen üç deprem meydana gelmiştir (Ulus, 27 Sontışrin 1943: 1). Bu deprem sonucu Erbaa- Bayramören arasında takribi 280 km uzunluğunda yüzey faylanması meydana gelmiştir (Emre ve Diğerleri: 1). Bu deprem yüzünden 4.016 vatandaşımız ölmüş, 4.471 insanımız yaralanmış ve 23.785 ev yıkılmıştır (TBMM Zabıt Ceridesi, 13 Aralık 1943: 44). Arşiv belgeleri, resmi yayımlar, tetkik eserler ve süreli yayınlardan faydalanılarak oluşturulan bu çalışmaya 27 Kasım 1943 tarihli Lâdik depremi konu edilmiştir. Çalışma ile deprem tarihi üzerinde yapılmakta olan araştırmalara küçük de olsa katkı sağlamak ve deprem konusunda bilincin artırılmasına dokunmak hedeflenmiştir. Çalışma; Lâdik Depremi ve deprem sonrasında yapılan ziyaretler ve yardım çalışmaları ile sınırlı tutulmuştur.

2. LÂDİK DEPREMİ'NİN MEYDANA GELİŞİ

27 Kasım 1943'te saat 01.23 ile 02.25 saatleri arasında yurdun önemli yerleşim merkezlerinde de hissedilen üç yer sarsıntısı olmuştur. Bunlardan ilki 12 saniye, ikincisi 6 saniye ve üçüncüsü 7 saniye sürmüştür (Ulus, 27 Sontışrin 1943: 1). Bu sarsıntıların en şiddetli olanı kimi kaynaklara göre 7,2 şiddetinde iken, İlhan Ketin'in bir makalesinde 7,6 olarak kaydedilmiştir (Ketin, 1969: 8). Deprem anında Ankara'da dahi uykuda olanlar uyanmış ve halk binalardan dışarı fırlamıştır. Deprem dolayısıyla Çankırı'da halk geceyi sokakta geçirmiş, Kastamonu ile olan iletişim kesilmiştir. Depremden hemen ardından Kandilli Rasathanesi ise şu açıklamayı yapmıştır: *"Bu gece yaz saati ile 1'i 20 dakika 30 saniye geçe çok şiddetli bir zelzele kaydedilmiştir. Zelzelenin şiddetinden âletlerimizin kalemleri ikinci safhayı müteakip yerlerinden fırlamıştır. Merkez üssünün İstanbul'dan mesafesi şark- garp İstikametinde 400 kilometre kadardır. Depremden merkezinde çok fazla hasar yaptığı tahmin edilmektedir."* (Cumhuriyet, 27 İkinciteşrin 1943: 1; Tan, 28 Sontışrin 1943: 1- 2, 5). 28 Kasım 1943'te Kandilli Rasathanesi aynı deprem merkezinden gelen birçok hareket tespit ettiklerini açıklamış ve yeniden şu detayları açıklamıştır: *"27 Kasım 02.16'da kuvvetlice, 09.02'de kuvvetli, 11.11'de kuvvetli ve 28 Kasım 02.31'de kuvvetli olmak üzere 4 mühim deprem kaydedilmiştir. Bu refleksler ilk büyük zelzelenin husule getirdiği neticelerdir. Zamanla bunlar da sönecektir."* (Cumhuriyet, 29 İkinciteşrin 1943: 3). Deprem sonrasında ilk incelemelerde bulunmak üzere Amasya Valisi,

Amasya Jandarma Kumandanı, Amasya sıhhiye ve nafia müdürleri Merzifon ve Gümüşhacıköy'ün köylerine gitmişlerdir (İkdam, 27 II. Teşrin 1943: 1).

29 Kasım 1943'te depremin yol açtığı yıkım ulusal basına yansımaya başlamıştır. 28 Kasım 1943'te Anadolu Ajansı muhabirlerinden gelen telgraflara göre depremden sonraki ilk izlenimler şöyledir: *"Felâkete maruz kalan yerlerin başında gelen Çorum Vilâyeti merkez kazasında 3 vatandaşı ölmüş, 16 vatandaşı yaralanmış ve 18 vatandaşı da enkaz altından sağ olarak kurtarılmıştır. Bina tahribatına gelince, 85 ev tamamen, 182 ev kısmen yıkılmış ve 322 ev de hasar görmüştür. Bu arada Hamid Camisi'nin minareleri yıkılmıştır. Büyük Camii'nin minare ve çeşmesi ile kârgir okullar ve binalar mühim hasarlara uğramıştır. Çorum'un Osmancık Kazası'ndan alınan malûmata göre bu kaza merkezinde 92 vatandaşı ölmüş ve 70 vatandaşı da ağır yaralanmıştır. Köylerdeki insan kaybının 220 ve yaralı sayısının da 249 olduğu bildirilmiştir. Köylerdeki bina tahribatı ve diğer zararlar tespit edilmemiştir. Mecitözü kaza merkezinde 14 vatandaşı enkaz altından sağ olarak kurtarılmıştır. Köylerde 6 ölü ve 3 yaralı tespit edilmiştir. Bu kaza merkezinde 75 ev tamamen yıkılmış, 150 ev de ağır surette hasara uğramıştır. Köylerde ise 46 ev tamamen harap olmuş ve 79 ev de ağır surette hasara uğramıştır"* (Vakit, 29 II. Teşrin 1943: 1- 2, 4).

29 Kasım 1943'te ulusal gazetelerden birinin muhabirinin aktardığına göre Kastamonu da depremden büyük ölçüde etkilenmiştir. Kastamonu Kalesi'nden tahminen 150 ton ağırlığında olan bir taş yuvarlanmış ve 7 evi içindikilerle birlikte ezmiştir. Bu bağlamda merkezde 6 ölü ve 3 yaralı tespit edilmiştir. Sekiz ev de tamamen yıkılmıştır. Hükümet Binası, Vali Konağı, Askerlik Şubesi, Ziraat Bankası, İnhisarlar Binası ve Gazipaşa İlkokulu oturulamayacak derecede hasar görmüştür. Ayrıca köylerde 9 ölü ve 5 yaralı bulunduğu ve 12 evin tamamen yıkıldığı bildirilmiştir. Tosya Kazası'nda 28 Kasım akşamına kadar enkaz altından ölü olarak çıkarılan vatandaş sayısının 150'yi bulduğu ve yaralıların sayısının daha fazla olduğu ifade edilmiştir. 28 Kasım gece yarısına kadar henüz hiçbir haber alınmamış olan Kargı Kazası'ndaki zayıat konusunda endişe duyulmuştur. Araç, Cide, Daday ve İnebolu kazalarında bir hasar kayıt olunmazken, Taşköprü'de enkaz altından 9 vatandaş sağ olarak kurtarılmıştır. Taşköprü'de 5 evin yıkıldığı belirtilmiştir. Tosya'ya yardım malzemesi taşıyan kamyonlar geri dönüşlerinde sürekli yaralı taşımıştır. Bu kamyonların şoförleri 28 Kasım 1943 saat 14.30'a kadar Tosya'da 320 ölü sayıldığını bildirmiştir. Kargı'dan enkaz altından çıkarak Tosya'ya gelen bir jandarma erinin verdiği ilk habere göre Kargı'daki evlerin üçte ikisi yıkılmıştır. Taşköprü'nün Tosya cihetindeki köylerinde mühim hasar oluşmuştur. Bu köylerde 28 Kasım'a kadar enkaz altından 60 ölü çıkarılmıştır (Cumhuriyet, 29 İkinciteşrin 1943: 1-3).

Sinop'ta, merkez kazada 8 ev kısmen ve 2 ev de tamamen yıkılmış ve hükümet binasının da içinde olduğu birçok yapıda çatlaklar oluşmuştur. Sinop Büyük Cami ile Sinop Belediye Binası tehlikeli boyutta hasar almıştır. Boyabat köylerinde 8 vatandaş ölmüş, 100 ev hasar görmüş ve 20 ev de tamamen yıkılmıştır. Boyabat Kaymakamlık Binası'nda büyük hasar oluşmuştur. Gerze'nin Yaykıl Köyü'nde 2 kişi yaralanmış ve 2 ev yıkılmıştır. Gerze Kaza merkezindeki ilkokul binasında çatlaklar oluşmuştur. Ayancık'ta insan kaybı olmazken, sadece hükümet binası hasara uğramış, dört ambar ve üç ev tamamen yıkılmıştır (Cumhuriyet, 29 İkinciteşrin 1943: 1-3).

Anadolu Ajansı'nın 28 Kasım 1943'te aktardığına göre; deprem Samsun'da Vezirköprü ve Lâdik kazaları merkez ve köylerinde barınılacak sağlam bina bırakmamıştır. Lâdik Köy Enstitüsü'nün ancak iki binası içine girilebilecek vaziyettedir. Havza ile Lâdik arasındaki demiryolunun 30 kilometrelik kısmı bozulmuş ve raylar yamru yumru bir hale gelmiştir. Bundan başka Destek Boğazı'ndan Vezirköprü'ye kadar olan şose de tamamen harap olmuştur. Lâdik ve Vezirköprü kaza merkezlerinde 28 Kasım'a kadar 537 vatandaşın hayatını kaybettiği tespit edilmiş ve ölü sayısının artmasından korkulmuştur (Cumhuriyet, 29 İkinciteşrin 1943: 1- 3).

28 Kasım 1943 tarihli verilere göre Amasya merkezinde can kaybı yaşanmamıştır. Merkeze bağlı köylerde 66 ölü ve 29 yaralı tespit edilmiştir. Gümüşhacıköy Kazası'nda 51 ölü ve 60 yaralı

vardır. Anadolu Ajansı'nın Merzifon muhabiri 28 Kasım'da kaza merkez ve nahiyelerinde depremin yaptığı tahribat hakkında şu bilgileri vermektedir: "Merkezde 20 ölü ve 43 yaralı olduğu 81 evin tamamen yıkıldığı ve 291 evin de hasara uğradığı tespit olunmuştur. Bundan başka Merzifon'un 29 köyünde 151 ölü ve 127 ağır yaralı vardır. Gene bu köylerde 1.081 ev yıkılmış ve 457 bina da ağır surette hasara uğramıştır. Zarar gören binalar arasında 13 cami, 12 okul ve 2 hükümet konağı vardır." (Cumhuriyet, 29 İkinciteşrin 1943: 1-3).

Tokat'ın Erbaa kazasındaki insan kaybına dair 28 Kasım 1943'te son alınan malûmata göre; 265 vatandaş ölmüş ye 104 vatandaş da ağır yaralanmıştır. Ordu Vilâyeti merkezinde depremin insan kaybına sebebiyet vermediği öğrenilmiştir. Yalnız bir dükkân yıkılmış; 13 dükkân, 15 mağaza, 40 ev, 2 han, 1 cami, 1 otel ve 3 fındık fabrikası hasar almıştır. Ünye kaza merkezinde 14 bina yıkılmış ve birçok bina da ağır hasara uğramıştır. Burada 1 vatandaş Ölmüş ve 7 vatandaş da yaralanmıştır (Cumhuriyet, 29 İkinciteşrin 1943: 1- 3).

Ulusal bir gazetenin muhabiri olan Ruhi Mısırlı 29 Kasım 1943'te Tosya'ya ulaşmış ve kazanın durumu hakkında aşağıdaki malumatı aktarmıştır: "Kastamonu'nun 2.500 haneli Tosya Kazası, şimdi bir enkaz yığını halindedir. Kaza merkezine gece varabildiğimiz için gördüğüm top top kurulmuş çadırlar ve her tarafta yanan ateşler etrafında toplanan felâketzedelerdir. Kaza merkezinde 1.500 ev tamamen veya kısmen yıkılmıştır. Elektrik santrali, çeltik fabrikası, 1940'ta inşa edilen Memleket Hastanesi ve okullar tamamen yıkılmıştır. Hükümet dairesi, belediye ve postane de oturulamayacak durumdadır. Postane bir kahveye nakledilerek depremden bir saat sonra yeniden faaliyete geçmiştir. 29 Kasım'a kadar kaza merkezinde enkaz altından 357 kişi çıkarılmış, bunların 300'den fazlası ağır yaralıdır. Yaralılardan 40 kişilik ilk kafile Kastamonu Hastanesi'ne sevk edilmiştir. Kurtarma ekipleri enkaz kaldırmaya devam etmektedir. Bu arada Kastamonulular, Tosyalılara bütün kudretleriyle yardıma koşmuşlardır. Kastamonu Valiliği bütün vasitalardan faydalanarak depremden 12 saat sonra malzeme ve yiyecek maddelerde dolu kamyonları Tosya'ya vardırmağa muvaffak olmuştur. Ayrıca sihhi personel sevk edilmiştir. Tosyalıların en çok ihtiyacı olan çadır ve kurtarma ekiplerinin gönderilmesi için yakın askerî birlikler ve Kızılay'a başvurulmuştur. Gece olmasına rağmen sihhî ekipler, yaralıların tedavisine devam etmektedir. Burada Yeni Cami de yıkılmıştır. Kargı'da 200'e yakın ölü tespit edildiği gibi 600 haneden hemen hemen 400'ü tamamen harap olmuş, diğerleri de oturulmaz hale gelmiştir. Tosyalılar, felâketlerine rağmen Kargılılara yardıma gitmişlerdir. Yollardaki köprüler de yıkılmış olduğundan motor gibi nakil vasıtaları çalışmamakta ve yiyecek, sihhî malzeme ve sihhat ekipleri hayvan ve arabalarla gönderilmektedir. Kargı'ya tâbi birçok köy de harap olmuştur. Buralarda ölü ve yaralı sayısı henüz tespit edilmemiştir." (Cumhuriyet, 30 İkinciteşrin 1943: 1- 3).

Ulusal bir gazetenin muhabiri olan Mahir Özgüncü 29 Kasım'da Havza'nın durumunu şu şekilde açıklamıştır: "Zelzeleden Havza'da nüfusça ziyat yoksa da evlerin çoğu harap olmuştur. Havza'ya bağlı köylerden 35'i tamamen yıkılmış, bu köylerde şimdiye kadar 500'den fazla ölü tespit edilmiştir. Felâkete uğrayanlara ordumuzun fedakâr subay ve erleri derhal şefkat ellerini uzatmışlardır. Pek çok vatandaş, askerlerimiz tarafından enkaz altından çıkarılmış, yaralılar, askerî kamyonlarla hastanelere götürülmüştür." (Cumhuriyet, 30 İkinciteşrin 1943: 1- 3).

Son Posta Gazetesi'ne 30 Kasım 1943'te demeç veren Kastamonu Vali Yardımcısı A. Erener, Kastamonu Merkez ve Taşköprü'nün depremden ikinci derecede etkilendiğini açıklamıştır. Erener, Tosya ve Kargı'nın ise depremden birinci derecede etkilendiğini belirtmiş ve Kastamonu'da 500 kayıp ve 100 kadar da ağır yaralının bulunduğunu ifade etmiştir (Son Posta, 1 Birincikanun 1943: 1).

30 Kasım'da derlenip, 1 Aralık'ta ulusal basında yer alan bilgilere göre Samsun, Ordu, Erbaa, Tokat, Amasya, Çorum ve Kastamonu depremden en çok etkilenmiş illerdir. 30 Kasım'a kadar vilâyetlerden alınan malûmata göre, ölü miktarı 4.000'e yakın, yaralı sayısı da 3.000'den fazladır. Bazı köylerden ve kış şartları dolayısıyla iletişimin güç olduğu yerlerden ölü ve yaralı sayısı

hakkında 30 Kasım'a kadar net rakamlara ulaşılamamıştır. 30 Kasım'a kadar yapılan tespitlere göre en çok Merzifon, Havza, Osmancık, Erbaa, Lâdik, Tosya, Ilgaz ve Kargı'da can kaybı yaşanmıştır. Bu kasabalara bağlı köylerde de deprem etkili olmuştur. Bu şehirler, kasabalar ve köylerdeki hayvan zayıyatı tespit edilmemekle birlikte çok olduğu öngörülmüştür (Cumhuriyet, 1 Birincikanun 1943: 1).

30 Kasım tarihindeki tespitlere göre Deprem dolayısıyla kamu binalarında da oldukça tahribat oluşmuştur. Kastamonu'da vilâyet konağı, ilkokul binası, Ziraat Bankası, inhisarlar binası, askerlik şubesi binalarının bazıları tamamen, bazıları da kısmen yıkılmıştır. Osmancık'ta hükümet binası ile resmî binalar tamamen yıkılmıştır. Ordu'da 15 mağaza, 2 han, 1 cami, 1 otel, 3 fabrika ve mektep binası yıkılmıştır. Tosya'da 1.100 ev enkaz haline gelmiş, Kargı'nın mühim bir kısmı yıkılmıştır. Vezirköprü'de belediye ve hükümet tabipliği binaları tamamen yıkılırken, cezaevi, jandarma, inhisarlar idaresi ve ilkokul binası tamir edilmez bir hale gelmiştir. Erbaa ve köylerinde yıkılan ev ve diğer binaların sayısı 3.200'e ulaşmıştır. Tosya'da resmî binalar, elektrik santralinin yanı sıra diğer binalar da, ya tamamen ya da kısmen yıkılmıştır (Cumhuriyet, 1 Birincikanun 1943: 1).

Anadolu Ajansı 1 Aralık 1943'te Erbaa civarında yer sarsıntılarının zaman zaman devam ettiğini Destek Nahiyesi'ndeki tepelerden tonlarca ağırlıkta büyük kaya parçalarının düşerek nahiyedeki evleri harap ettiğini bildirmiştir. Deprem yüzünden Yeşilirmak üzerindeki köprü hasar almış ve Destek yolu üzerinde büyük yarıklar oluşmuştur. Bir kısım sular da yer sarsıntısı neticesi kaybolmuştur (Cumhuriyet, 2 Birincikanun 1943: 1).

5 Aralık 1943'te deprem bölgesinden yeni bilgiler gelmiştir. Deprem sonrasında Destek Boğazı'ndan başlayan bir metre genişliğindeki yarık, Lâdik Gölü'nün Havza- Samsun arasında zikzaklar çizerek kilometrelerce devam etmiştir. Toprak yer yer karışmış, şekil değiştirmiştir. Deprem fasıllarla devam ederken, Halk Samsun'dan yaralıları sırtlarında taşıyarak hastaneye getirmektedir. Hükümet ve askerî makamlar eldeki imkânların üzerinde felâketzedelerin yardımına koşmuştur. Vezirköprü ve Lâdik kasaba ve köyleri, Erbaa havzası ve Gümüşhacıköy köyleri yok olmuştur. Buralarda da hayvan zayıyatını tespit etmek hâlihazırda imkânsız olduğu bildirilmiştir. Deprem bölgesinde binaların tamiri ve geçici baraka yapımı için en çok çiviye ihtiyaç duyulmuştur. Yağmurun başlamış olması depremedeleri zor durumda bırakmıştır. Halkın bir kısmı çadırlara, bir kısmı da yeniden kurulmakta olan barakalara yerleştirilmiştir (Cumhuriyet, 6 Birincikanun 1943: 1).

6 Aralık 1943'te Erbaa'da son tespit edilen zayıyat miktarı 550'dir. Bidevi Nahiyesi'nin Şahinkaya kayalığı devrilerek 1.000 metrelik bir yeri kaplamıştır. Erbaa merkezi yardım kolu büyük bir faaliyetle çalışmıştır. Bütün köylere yiyecek maddeler ile çivi gönderilmiştir. Daha önce meydana gelen deprem dolayısıyla merkezden gönderilen ve halka verilmemiş çivinin de halka dağıtılması istenmiştir. Dükkânlar ve fırınlar açılarak hayat normale dönmeye başlamıştır. Destek Boğazı'ndan Yeni Sen bükümüne kadar toprak yer yer uzun uzun çatlaklar ile dolmuştur. Destek, Sanusa, Teke, Bedevi nahiyeleri ve köyleri depremden çok etkilenmiştir. Buralarda da hayvan zayıyatı henüz tespit edilememiştir. Bu arada Tokat Valisi depremin meydana gelmesinden itibaren köy köy dolaşarak yardım tedbirleri almıştır. Köylere çadırlar ve yiyecek gönderilmiş ve yardım ekipleri çalışmalarına devam etmiştir. Erbaa'da hükümetin yaptırdığı memur evleri depremden etkilenmezken, diğer barakalar yıkılmış ve Lâdik Ovası'nda bir buçuk metre kadar çöküntü oluşmuştur (Cumhuriyet, 7 Birincikanun 1943: 3).

3. DEPREMİN TBMM'DEKİ YANSIMALARI VE DEPREM BÖLGESİNE YAPILAN ZİYARETLER

Anadolu Ajansı'nın 28 Kasım 1943'te servis ettiği bilgilere göre deprem felâketine maruz kalan alanlardaki vatandaşlara yardım için gerekli bütün tedbirler alınmıştır. Deprem bölgelerine gerekli miktarda kurtarma ve sağlık ekiplerinin yanı sıra ilâç, çadır, giyecek ve gıda maddeleri gönderilmiştir. Depremde ağır yaralanan vatandaşlar il merkez hastanelerine nakledilmişler, hafif yaralı vatandaşlar da mahallinde tesis edilmiş olan sağlık merkezlerinde tedavi altına alınmışlardır (Cumhuriyet, 29 İkinciteşrin 1943: 3).

Devlet tarafından depremin ardından ilk tedbirler alınırken, Sıhhat ve İctimaî Muavenet Vekili Dr. Hulûsi Alataş da 28 Kasım 1943 sabahı trenle deprem bölgesine hareket etmiştir (İkdam, 29 II. Teşrin 1943: 3). Bu arada Sıhhat ve İctimaî Muavenet Vekâleti ve Kızılay tarafından 27 Kasım'da trenle gönderilmiş olan çadır ve sıhhi malzemeye ilâve olarak, yeniden gerekli miktarda çadır, sıhhi malzeme, giysi ve diğer ihtiyaç maddeleri gönderileceği açıklanmıştır (Cumhuriyet, 29 İkinciteşrin 1943: 3).

Deprem, birçok yerleşim yerini etkilemiş olması ve özellikle de büyük miktarda can kaybına sebep olması dolayısıyla meclisin gündemine de gelmiştir. 29 Kasım 1943'te Türkiye Büyük Millet Meclisi Dr. Mazhar Germe'nin başkanlığında toplanmış ve celsenin açılmasını müteakip söz alan Dâhiliye Vekili Hilmi Uran yaşanan deprem felaketi konusunda milletvekillerini bilgilendirmek için aşağıdaki beyanatta bulunmuştur:

"Deprem 27 Kasım Cumartesi sabaha karşı meydana gelmiştir. Sarsıntı neredeyse yurdun her yerinde hissedilmiştir. Çankırı, Kastamonu, Çorum, Amasya, Samsun, Tokat, Sinop ve Ordu vilayetleri depremden etkilenmiştir. Bu vilayetlerde özellikle Adapazarı ve Hendek'ten Karadeniz'in kuzeyi boyunca hatta yer alan kasaba ve köyler büyük hasar almıştır. Çankırı'nın Ilgaz, Kastamonu'nun Tosya ve Kargı, Çorum'un Osmancık, Amasya'nın Merzifon ve Gümüşhacıköy, Samsun'un Lâdik, Havza ve Vezirköprü, Tokat'ın Erbaa kazaları önemli hasar alan yerleşim yerleridir. Bu kasabaların hepsi Karadeniz boyunca uzamaktadır." (TBMM, Zabıt Ceridesi, 29.11.1943: 24).

Uran, ilk alınan bilgilerde deprem sahasının geniş olması ve köyleri de ihtiva etmesi nedeniyle kayıpların az olduğunun düşünülmesine sebep olduğunu, fakat tamamlayıcı haberler geldikçe depremin ortaya çıkardığı kaybın maalesef büyük olduğunu belirtmiştir. Uran, mecliste az çok harap olan binalar haricinde tamamen yıkılmış olan binaları vilâyet itibari ile aşağıda açıklamıştır:

"Çankırı'da 6'sı merkezde, 53'ü Ilgaz'da, 358'i Ilgaz köylerinde olmak üzere 417 ev tamamen yıkılmıştır. Kastamonu'da 8'i merkezde, 2'si Taşköprü'de, 8'i Daday'da, 1.100'ü Tosya merkezinde, 400'ü Kargı'da olmak üzere 1.518 ev tamamıyla yıkılmıştır. Çorum merkezinde 109 ve İskilip'te 55 olmak üzere 164 ev yıkılmıştır. Osmancık ile ilgili net bir rakama ulaşılamamıştır. Yalnız çarşısı hariç olmak üzere binalar büyük ölçüde yıkılmıştır. Amasya'nın Merzifon ilçesinde 1.162 ev tamamen yıkılmıştır. Samsun'un Vezirköprü kasabasının dörtte biri ve Lâdik kasabasının üçte biri yıkılmıştır. Erbaa'nın köylerinin 15'i tamamen, 38'i büyük oranda harap olmuştur. Sinop merkezinde 2, Boyabat'ta 38 ve Ayancık'ta 7 olmak üzere 37 ev yıkılmıştır. Ordu'da 30'u merkezde ve 27'si Ünye'de olmak üzere 57 ev yıkılmıştır. Bütün yıkılan evlerin mevcudu 3.321'dir. Çankırı'da 86'sı Ilgaz ve 2'si merkez köylerinde olmak üzere 88 kişi hayatını kaybetmiştir. Kastamonu'da merkezde 9, Tosya'da 577, Kargı'da 200 ve Taşköprü'de 7 olmak üzere 797 kişi ölmüştür. Çorum'da merkezde 3, Osmancık'ta 432 ve İskilip'te 87 olmak üzere 522 kişi hayatını kaybetmiştir. Amasya'da merkez köylerinde 66, Merzifon'da 170 ve Gümüşhacıköy'de 51 olmak üzere 287 kişi ölmüştür. Samsun'da merkezde 8, Havza'da 332, Lâdik'te 100, Vezirköprü'de 160, Bafra'da 8 ve Kavak köylerinde 14 olmak üzere 527 vatandaş vefat etmiştir. Tokat merkezde 3 ve Erbaa'da 492 olmak üzere 495 kayıp söz konusudur.

Sinop merkezde 1 ve Boyabat'ta 8 olmak üzere 9 vatandaş ruhunu teslim etmiştir. Bugün alınan son malumatlara göre kaybımız 2.719'dur. Yaralı sayısı ise daha azdır. Depremin gece gerçekleşmiş olması kurtulan sayısının az olmasına neden olmuş olmalıdır. Depremde 1.084 kişi ağır yaralanmıştır. Tosya 300, Taşköprü 250, Daday 207, Osmancık 319 ve Merzifon 180 ağır yaralı ile ön plana çıkan yerlerdir. Zلزله haberleri merkeze aksettiği andan itibaren hükümetçe ve Kızılay'ca derhal yardıma başlanmıştır. Kızılay tarafından Lâdik, Havza ve Vezirköprü muntıkası için Samsun'a 1.000 çadır, 8 sandık ilaç, 5 ton çivi 30.000 lira gönderilmiştir. Osmancık'a 500 çadır, 2 sandık ilaç, 5.000 lira, Ilgaz için 250 çadır, 4 sandık ilaç, 1 ton çivi ve 2.000 lira gönderilmiştir. Tosya için Kastamonu'ya 1.000 çadır, 10 sandık ilaç, 1 ton çivi, 100 gemici feneri ve 30.000 lira gönderilmiştir. Amasya'ya 100 çadır, 2 ton çivi ve 2.000 lira gönderilmiştir. Erbaa'ya 250 çadır, 4 sandık ilaç ve 10.000 lira gönderilmiştir. Boyabat'a 500 lira gönderilmiştir. Ayrıca deprem bölgelerine erzak tedarik edilmesi için Sivas'a 5.000 lira gönderilmiştir. Sıhhat Vekâleti yakın yerlerden teşkil ettiği ekipleri bölgeye gönderirken, civardaki hastaneleri de depremzedelere hizmet edebilecek şekilde teşkilatlandırmıştır. Sıhhat Vekili durumu yerinde tetkik etmek için deprem muntıkasına hareket etmiştir. Civardaki askeri birlikler gerek sıhhi teşkilatları gerekse istihkâm kıtaları ile deprem bölgesine hareket etmiştir. Nafia Vekâleti tekmil teşkilatına gerekli olan yardımların yapılması için direktif verilmiştir. Bölgedeki valiler de canla başla çalışmaktadır." (TBMM Zabıt Ceridesi, 29.11.1943: 24- 25).

29 Kasım'daki TBMM birleşimi sırasında Kastamonu Milletvekili Hilmi Çoruk, Dâhiliye Vekili'ne yerleşim yerlerindeki enkazların temizlenip, temizlenmediği yönünde bir soru sormuştur. Dâhiliye Vekili Uran, depremin geniş bir alanda meydana gelmesinden ve kış şartlarından dolayı enkazın 48 saat gibi bir sürede kaldırılamayacağını ve bu konuda ilgililerin canla başla çalıştıklarını belirtmiştir. Hilmi Çoruk, söz aldığı sırada Ticaret Vekili'nden deprem alanlarına daha fazla benzin verilmesini de talep etmiştir. Ticaret Vekili Celal Siren de benzin ve gaz tedariki konusunda ilgililere emir verildiğini ifade etmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, 29.11.1943: 25).

Daha sonra söz alan Denizli Mebusu Necip Küçüka, devletin depremzedelerin yardıma koşmasını takdirle karşıladığını, fakat depremin insanların canını ve malını alıp götürdüğünü belirtmiştir. Türkiye'nin deprem ülkesi olduğunun altını çizen Küçüka, depremin tahribatının çok fazla olmasının binaların sağlam olmamasından, toprak ve çamurdan inşa edilmesinden kaynaklandığını söylemiştir. Küçüka Yunanistan, İtalya ve Japonya gibi ülkelerin yapılarını depreme uygun yaparak bu tür felaketlerden korunabildiğini bu bağlamda dâhiliye, nafia ve sıhhat bakanlıkları görevlilerinden oluşan bir heyetin deprem mahalline giderek rapor hazırlanmasını ve bu rapora göre önlem alınmasını önermiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, 29.11.1943: 25- 26).

Eskişehir Milletvekili Emin Sazak da köylerin durumuna dikkat çekmiştir. Köylülerin sığınacak yerlerinin kalmadığını, ahırlarını ve barınaklarını bir an önce inşa edebilmeleri için köylülere kereste ve çivi yardımı yapılmasını talep etmiştir. Bunun yanında eğer tohumları ziyan olan köylüler varsa onlara tohum yardımı yapıp, tarlarını ekmelerinin sağlanmasını ilgili vekilliklerden istemiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, 29.11.1943: 26).

Birleşim sırasında Kütahya Milletvekili Besim Atalay, ülkenin bir deprem memleketi olduğunun altını çizmiş ve yeni yapılan binalarda büyük çatlaklar oluştuğunu ve bunun da kendisini korkuttuğunu ifade etmiştir. Atalay, Roma ve Bizans eserlerinin tahrip olmasının yegâne sebebinin deprem olduğunu söylemiş ve ülkede depreme karşı dayanıklı ve 3 katı geçmeyen yapılar yapılmasını önermiştir. Bu çerçevede bir yapı sisteminin kabul edilmesini teklif etmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, 29.11.1943: 26; Vakit, 30 II. Teşrin 1943: 4).

İstanbul Mebusu Kazım Karabekir ise, deprem bölgesini 1943 yazında ziyaret ettiğini ve birçok kerpiç yapıyı şakulini kaybetmiş şekilde gördüğünü anlatmıştır. Karabekir, depremde de bu tür yapılar yüzünden çok büyük kayıp olduğunu söylemiştir. Karabekir, mevcut eğreti yapıların köşelerine birer kiriş dikilmesini ve binaların çatılarının bu kirişlere asılmasını önermiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, 29.11.1943: 27).

Bu istekler üzerine Nafia Vekili Sırrı Day, belediye yapı ve yollar kanununda depreme dair hükümler olmadığından, bir rapor hazırlanmasının hükümetçe yerinde görüldüğünü belirtmiştir. Bu maksatla Nafia Vekâleti bir rapor hazırlamıştır. Bu raporda deprem ve yangın gibi durumlar da dikkate alınmıştır. Raporun hükümetçe incelendikten sonra meclise sunulması planlanmıştır. Day, ülkenin deprem tehdidi altında olmasına rağmen mühendis mektebinde depreme dair ders ve etütler olmadığını ve bu konuda da çalışma yapılacağını ifade etmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, 29.11.1943: 27).

Kütahya Milletvekili Ali Süha Delilbaşı Havza ile Lâdik arasındaki demiryolunun bir kısmı tamamıyla bozulduğunu söyledikten sonra, başka hatlarda ulaşımı etkileyen sorunlar olup olmadığını sormuştur. Bu soruya Münakalat (Ulaştırma) Vekili Ali Fuat Cebesoy, Lâdik ile Havza arasındaki hasardan başka ulaşımı etkileyecek büyük bir hasar olmadığını ve yapılan çalışmalar ile trenlerin Samsun'a gidip gelemeye başladığını ifade etmiştir. Cebesoy, bunun yanında bazı posta merkezlerinin yıkılmasından dolayı, bazı ilçeler ile 24 saat iletişimin kesildiğini ve yapılan çalışmalar ile Ilgaz ve Tosya gibi ilçelerle telgraf iletişiminin başladığını belirtmiştir. Bunun üzerine Hilmi Çoruk söz almış ve fevkalade durumlar için her il merkezinde bir telsiz istasyonu kurulabilir mi diye sormuştur. Ali Fuat Cebesoy bu konuda da çalışmalar yapıldığını, fakat bunun için zaman ve malzemeye ihtiyaç duyulduğunu açıklamıştır (TBMM Zabıt Ceridesi, 29.11.1943: 27; Vakit, 30 II. Teşrin 1943: 4).

Bu arada depremzedelerin vaziyetlerini mahallinde yakından tetkik etmek üzere Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekili Hulûsi Alataş derhal deprem bölgesine hareket etmiştir (Cumhuriyet, 1 Birincikanun 1943: 4). Deprem bölgelerini ziyaret eden Sıhhat Vekili Hulûsi Alataş, tetkiklerinden sonra 3 Aralık 1943'te Samsun'a gelmiştir. Hulûsi Alataş Samsun'da hastanede yatmakta olan yaralıları ziyaret etmiştir (Tanin, 4 Birincikanun 1943: 1). Alataş, diğer deprem bölgelerini de ziyarete etmiştir. 5 Aralık 1943'te Sıhhat Vekili Hulûsi Alataş ile Amasya Valisi Amasya'nın Suluova ve Gümüşhacıköy deprem bölgesini gördükten sonra Merzifon'a gelmiştir. Burada kaymakamdan esaslı izahat aldıktan sonra hastanede bulunan yaralıları ziyaret den Alataş, kasabadaki yıkılan binaları ve tamamen harap olan köylerden birisi olan Kör Köyü'nü gezerek depremzedeleri teselli etmiştir. Alataş, buradan Amasya'ya gitmiştir (Cumhuriyet, 6 Birincikanun 1943: 1). Hulûsi Alataş 6 Aralık 1943'te Çorum'da tetkiklerde bulunmuş, hastanede tedavi edilmekte olan yaralıları ziyaret etmiş ve buradan Osmaniye'ye gitmiştir. Depremden çok etkilenmiş olan Osmaniye'de alınan tedbirleri mahallinde gören ve yapılması gereken işler hakkında icap eden direktifleri veren Alataş, akşamüzeri tekrar Çorum'a dönmüştür. Alataş, 7 Aralık'ta yol üzerindeki köylerde tetkiklerine devam ederek, Amasya'ya gitmeyi planlamıştır (Cumhuriyet, 7 Birincikanun 1943: 3).

Sıhhiye Vekili'nin yanı sıra batı vilâyetlerindeki tetkik seyahatini sonlandıran Dâhiliye Vekili Hilmi Uran da, 30 Kasım 1943'te deprem bölgesine gitmiştir. Her iki vekil de felâketin meydana geldiği andan itibaren canla başla çalışan valiler, kaymakamlar, komutanlar, askerler ve diğer memurlarla birlikte depremzedelere yardım için lüzumlu gördükleri tedbirleri almışlardır (Cumhuriyet, 1 Birincikanun 1943: 4). 1 Aralık 1943'te Dâhiliye Vekili Hilmi Uran, depreme maruz kalan yerlerde tetkiklerde bulunmak üzere Çankırı'ya gelmiştir. Uran, burada kısa müddet kalmış ve hastanedeki yaralıları ziyaret ederek hatırlarını sormuştur. Uran, daha sonra Çankırı Valisi ile Çankırı'da depremden en çok etkilenen Kurşunlu Nahiyesi merkezinde ve köylerinde tetkiklerde

bulunmuş ve alınması gereken tedbirler konusunda direktifler vermiştir (Cumhuriyet, 2 Birincikanun 1943: 1). Dâhiliye Vekili farklı yerleri ziyaret ettikten sonra, 6 Aralık 1943'te tetkiklerde bulunmak üzere Kastamonu'ya gelmiştir. Dâhiliye Vekili Hilmi Uran, Anadolu Ajansı muhabirine Kastamonu'da aşağıdaki beyanatta bulunmuştur: "Biliyorsunuz ki buraya yer sarsıntısı felâketine uğrayan muntıkların durumunu yakından görmek üzere ve alınacak mütemmim tedbirler hakkında bir fikir edinmek için geldim. Zelzele gerek Çankırı, gerek Kastamonu vilâyetlerimizde bazı yerler için ağır bir felâket olmuştur. Bizzat Tosya, Kargı ile bu kazaların bazı köyleri bu ağır felâkete uğrayan yerlerimizdendir. Gezebildiğim ve görebildiğim yerlerden vazifedar hükümet memurları ile kolordu birliklerinin felâketzedelerin imdadına koşmuş ve ilk alınacak tedbirleri hemen alınmış buldum. Her yerde bu yardımın minnetini dinledim. En ağır yaralıları bile hastanelerde ıstırapları arasında bundan memnuniyetle bahsediyor buldum. Ben de vazifedeki mülki ve askerî arkadaşlarıma büyük şükran hisleri edinmiş olarak buradan ayrılmaktayım. Kızılay'ın büyük küçük her felâkette olduğu gibi bu son zelzele felâketinde de halkımıza yardımı geniş olmuştur. Bu yardım hiç hızını kaybetmeksizin elân devam etmekte ve teşekkül eden komitelerin aynî- nakdî teberruları de peyderpey gelerek felaketzedelere dağıtılmaktadır. Havalanın bu müstesna itidalinden halkımız azamî istifadeye çalışıyor ve büyük bir sükûnet içinde kendilerine muvakkat bir çatı altı teminine gayret ediyor. Bu vakarlı sükûnet ve bu yılmak bilmez gayret bana halkımızın bugünkü harabelerden pek yakında eskisinden daha şen ve daha şakrak aile yuvalarına dönecekleri kanaatini verdi. Yaradılış güzelliklerine doyum olmayan bu şirin bölgeyi yarın bırakıyor, Ankara'ya dönüyorum. Bu münasebetle halkımızın her zaman için hayatta nasibi hep iyi ve hep mesut günler olmasını temenni ederim." (Cumhuriyet, 7 Birincikanun 1943: 1, 3).

13 Aralık 1943'te Türkiye Büyük Millet Meclisi Şemseddin Günaltay'ın reisliğinde yapılan toplantıda deprem bölgelerinde alınan tedbirlere dair Sıhhat ve İctimaî Muavenet Vekili Dr. Hulûsi Alataş şu izahatta bulunmuştur: "Hasar büyüktür. Ölü yekûnu 4016, yaralı yekûnu 4.471'dir. Yıkılmış olan evlerin yekûnu ise 23.785'i bulmuştur. Bazı ufak tefek hasara uğrayanlar pek çoksa da onlardan bahsetmek istemiyorum. Hayvan zayıyatı da büyük olmuştur. Vilâyetler üzerine taksim ettiğimiz zaman en büyük hasara Samsun'un maruz kaldığı görülür. 1.276 ölüsü, 1.674 yaralıdır. 6.337 evi yıkılmıştır. Bunun en büyük kısmını Lâdik Kazası, Havza'nun köyleri, Vezirköprü Kazası'nun merkez ile köyleri teşkil ediyor. Tokat'a gelince; Tokat'ta Erbaa'nın garbindan Sanusa Nahiyesi'nden başlayarak Lâdik hududuna kadar devam ediyor. Destek ve Sanusa nahiyelerinin köyleri ağır hasar geçirmişlerdir. Destek Nahiyesi'nde ve Sanusa Nahiyesi'nde hemen hemen hiçbir ev kalmamıştır. Ölü yekûnu 507, yaralı yekûnu 171'dir. 3.201 ev yıkılmıştır. Amasya merkez köyleriyle Merzifon ve Gümüşhacıköy kazaları ile köyleri en ziyade hasara maruz kalan kısımlardır. Buradaki zayıyat 331 ölü, 629 yaralı ve 3.675 yıkılan evdir. Çorum Vilayeti'ne gelince; Çorum Vilayeti'nde Laçın'ın şimal kısmında en büyük zarar vardır. Burada Osmaniye evvelce de zelzele hasarına uğramıştı. Ve şimalinde bulunan İskilip'in bazı köyleri hasar görmüştür. 650 ölü ve 690 yaralı ve 313 de yıkılan ev vardır. Çankırı Vilayeti'nde; 181 ölü, 127 yaralı, 2.391 de ev yıkılmıştır. En çok zayıyat veren Ilgaz'dır. Ilgaz'ın içinden ziyade Kurşunlu Nahiyesi'nin köylerindedir. Kastamonu merkezinde hemen hemen hasar yoktur. Ancak kaleden düşmüş olan kayaların tesiriyle birkaç ev yıkılmış ve altında kalanlar maatteessüf kaybedilmiştir. En büyük hasar Tosya ile Kargı'dadır. Ölenlerin miktarı 1.071, yaralıları 1.116'dır. 5.053 de ev yıkılmıştır. En büyük hasar Kastamonu ile Samsun vilayetlerindedir. İlk günden itibaren sıhhat yardım iyi işleyebilmiştir. Bu muntikalarda sıtma mücadelesi, frengi mücadelesi memurları, hükümet tabipleri köylere kadar yayılarak yardımlara koşmuşlardır. Bugün hiç bir yaralı kalmamıştır. Ağır yaralıları kâmilan hastanelere nakledilmiş ve kâffesi muntazam tedavi altına alınmışlardır. Hafif yaralıların hepsi iyileşmiştir. Bazen pansumanlar için müracaat etmektedirler. İdare amirleri ve askeri makamat zelzele muntikasında hasara uğrayan yerlerde yardıma koşmuşlar, mühim hizmetler görmüşlerdir. Askeri kumanda heyetlerinin bu husustaki büyük yardımları bilhassa zikre şayandır. İlk günden itibaren bütün muntikalara derhal iase yardımları başlamış, fırınları yıkılmış olan yerlere ekmek gönderilmek ve kazanlar kaynatmak suretiyle bu yardımlar da yapılmış, hiçbir yerde açlık olmamıştır. Kızılay'ın gönderdiği çadırlar ve diğer yardım maddeleri vaktinde yetişmiştir. Tevzi edilen bu çadırlar ve yapılan zeminlikler ve

üzerlerine gerilen beşik hafif örtüler ile havaların müsaadesi nispetinde inşaat işleri tahkim ve takviyeler devam edip gidiyor. Bu zelzele mıntikasını gezişim çok yerinde olmuştur. Böyle hasar ve felaket gören yerlerde gezişlerimiz halk üzerinde çok iyi tesir yapıyor. Ocağı yıkılmış, çocuğu ölmüş olanlar hükümeti yanlarında görünce hükümete karşı, devlete karşı inanları artıyor, ümitleri artıyor. Bugüne kadar olan hasar vaziyetinde açıkta kimse bırakılmamıştır, aç olarak kimse bırakılmamıştır. Hepsi yerleştirilmişler ve doyurulmuşlardır. Bundan sonra yapılacak yardımlar hükümetçe kararlaştırılacaktır.”(TBMM Zabıt Ceridesi, 13.12.1943: 44- 45; Vakit, 14 Birincikanun 1943: 1, 4).

Bu konuşmadan sonra söz olan Kütahya Milletvekili Dr. Ali Süha Delilbaşı, 1940 yılında meydana gelen bir deprem vesilesiyle deprem bölgesinde bulunduğunu halkın deprem sonrasında yıkılan evlerinden topladıkları malzemeler ile kendilerine sığınacak baraka yaptıklarını gözlemlediğini belirtmiştir. Delilbaşı, hükümetin bölgeye gönderdiği yardımların her bir kaymakamın farklı şekilde tahsis etmesinden halkın şikâyetçi olduğunu belirtmiştir. Delilbaşı, hükümeti halkın evlerini yeniden inşa edebilmesi için yeterli miktarda tahta ve çivi gibi malzemelerin yanı sıra yeter miktarda para dağıtılmasını sağlamaya davet etmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, 13.12.1943: 45).

4. DEPREMZEDELERE YAPILAN YARDIMLAR VE ALINAN TEDBİRLER

Depremin hemen ardından hükümet; Kızılay ve diğer organları ile hemen depremzedelere yardıma başlamıştır. Kızılay tarafından deprem bölgesine 3.100 çadır, 28 sandık ilaç, 9 ton çivi, 79,500 lira ve 100 gemici feneri gönderilmiştir. Bunun yanında deprem bölgelerine erzak tedarik edilmesi için Sivas’a 5.000 lira gönderilmiştir. (TBMM Zabıt Ceridesi, 29.11.1943: 25). 30 Kasım 1943’te Kızılay’ın depreme maruz kalan vilâyetlere gönderdiği para 100.000 liraya yaklaşmıştır. Ayrıca deprem bölgesine Kızılay stoklarından yeni yardım malzemeleri gönderilmiştir. Bu çerçevede Kızılay ambarlarından sadece Samsun için 1.000 çadır, 5 ton çivi ve muhtelif ilaç yola çıkarılmıştır. Kızılay Sivas’tan ve Samsun’dan depremzedeler için gıda maddeleri temin etmiştir. Kızılay diğer deprem bölgelerine yeni yardımlar göndermiştir (Cumhuriyet, 1 Birincikanun 1943: 4).

Depremin akabinde Sıhhat Vekâleti, yakın yerlerden teşkil ettiği ekipleri bölgeye gönderirken, civardaki hastaneleri de depremzedelere hizmet edebilecek şekilde teşkilatlandırmıştır. Civardaki askeri birlikler gerek sıhhi teşkilatları, gerekse istihkâm kıtaları ile deprem bölgesine hareket etmiştir. Nafia Vekâleti teknil teşkilatına gerekli olan yardımların yapılması için direktif verilmiştir. Bölgedeki valiler de canla başla çalışmıştır (TBMM Zabıt Ceridesi, 29.11.1943: 25). Deprem enkazının kaldırılması için idareciden suçluya kadar bütün bireyler çalışmıştır. Deprem bölgesindeki mahkûmlar, enkaz kaldırma çalışmalarında bulunmuşlar ve yaralıların sevkinde canla başla çalışmışlardır (Cumhuriyet, 1 Birincikanun 1943: 4). Enkaz kaldırma çalışmaları günlerce devam etmiştir. Tosya’da 30 Kasım 1943’te enkaz kaldırma çalışmaları devam etmiştir. Merkezde 70 ve Tosya köylerinde de 45 yeni ölü tespit edilmiştir. 30 Kasım 1943’te Tosya’ya askerî kurtarma ekipleri ve çadır sevk edilmiştir. Tosya üzerinden Kargı’ya da yardım gönderilmiştir (Cumhuriyet, 1 Birincikanun 1943: 4). Deprem bölgesine yardımlar gönderilmeye devam ederken, depremin yol açtığı tahribatı tespit etmek için de bir ekip oluşturulmuştur.

30 Kasım 1943’te ilgili ekip tarafından depremin yol açtığı tahribat miktarının tespitine başlanmıştır. (Cumhuriyet, 1 Birincikanun 1943: 3- 4). Bu arada 30 Kasım 1943’te Maarif Vekâleti emri üzerine Kandilli Rasathanesi Müdürü Kemal Erkman’ın yanı sıra Server Kesili ve Osman Tuncer’den oluşan bir heyetin incelemelerde bulunmak üzere deprem bölgesine gitmesi kararlaştırılmıştır. 1 Aralık 1943’te deprem bölgesine hareket edecek olan ekibin, doğrudan Samsun yolu ile Amasya’nın Alevi Köyü’ne gitmesi planlanmıştır. Çünkü deprem merkezinin bu köy ve civarı olduğu düşünülmüştür (Cumhuriyet, 1 Birincikanun 1943: 4).

Lâdik Depremi meydana gelir gelmez, devletin kurumları depremzedelere yardım elini uzatırken, halk da çeşitli vesilelerle depremzedelere yardımda bulunmuştur. Bu bağlamda 28 Kasım 1943'te Eminönü Halkevi Sosyal Yardım Şubesi depremzede vatandaşlara yardım toplamaya girişmiştir. Yardım edecek hayırsever vatandaşlara kolaylık sağlamak için 23340 numaralı telefona yapılacak yardım miktarının yardımseverlerce bildirilmesi kararlaştırılmıştır. Sonra yardımların sosyal yardım tahsildarları tarafından makbuzlarla tahsil edilmesi ve bu hayırsever vatandaşların yaptıkları yardım miktarları ile isimlerinin neşredilmesi usulü benimsenmiştir (Cumhuriyet, 29 İkinciteşrin 1943: 3). Eminönü Halkevi'nin girişimi hemen sonuç vermiştir. 30 Kasım 1943'te Keğam Ovakımyan 1.000, Artin Minasyan 10, Salih Ambarlı 10 ve Metin Ovacık da 10 lira bağışta bulunmuştur (Son Posta, 1 Birincikanun 1943: 3). Eminönü Halkevi Sosyal Yardım Şubesi'nin başlattığı yardım kampanyası örnek bir kampanya olması bakımından önemlidir. Yukarıda yardımda bulunan vatandaşlardan bazılarının isimleri verilmiştir. Bu isimlere bakıldığı zaman Anadolu insanının zor günlerde birbirine nasıl kenetlendiğini görmemek imkânsızdır.

Halk farklı organizasyonlar ve Kızılay vesilesi ile depremzedelere yardımlarını sürdürmüştür. 29 Kasım 1943'te depremzedeler için Kızılay'a Kütahya'dan 1.000 lira ve Çubuk'tan da 1.000 lira yardım yapılmıştır. Ankara Palas Oteli tarafından 100, Ankara'da Bayan İsmet Arı tarafından 250 ve Suat Hayri Ürgüplü tarafından da 50 lira Kızılay'a bağışlanmıştır (Cumhuriyet, 30 İkinciteşrin 1943: 3).

Sümerbank, 1943 yılında yerli mallar pazarları vesilesi ile memleket genelinde kumaş dağıtımını yapmaktaydı. Sümerbank deprem sonrasında kumaş dağıtımını depremden etkilenen yerler için iki katına çıkarmış ve ayrıca 20.000 liralık kumaşı depremzedelere dağıtmıştır. Bu arada Karadeniz Orman İşletme Türk A.Ş. depremzedelere 500, Bay Salih ve Bayan Selma Mançu 100 ve Darende'nin Balaban Nahiyesi köylerinden Ankara'da oturan 19 vatandaş da 135 lira yardımda bulunmuşlardır. Salihliler de depremzedelere 1,000 lira bağış yapmıştır (Cumhuriyet, 1 Birincikanun 1943: 4). Anadolu Ajansı'nın 1 Aralık 1943'te aktardığına göre; depremzedelere Sivas Mebusu Abdurrahman Naci Demirağ Kızılay'a 5,000 lira bağışlamıştır. Yine aynı maksatla Kızılay'a 50 lira ve daha yukarı bağışta bulunmuş olan yurttaşlar şunlardır: "*Manisa halkı 1.000 lira, Ankara'dan Ahmed Hızal 100, Naşit Toygar 100 lira, merhum Nazmi Teker ailesi 100 ve parçacı Osman 50 lira.*" (Cumhuriyet, 2 Birincikanun 1943: 1). 1 Aralık 1943'te Ankara Belediyesi depremzedeler için 15.000 lira yardımda bulunmuştur (Son Posta, 2 Birincikanun 1943: 1, 6). Ayrıca Ziraat Vekâleti, 1 Aralık 1943'te depremzedelerin tohum ve kereste ihtiyaçlarının karşılanacağını bildirmiştir (Son Posta, 2 Birincikanun 1943: 1, 6). Hatırlanacağı üzere bu konuda milletvekillerinden daha önce talep olmuştu.

Deprem sonrası en büyük meselelerin başında enkaza dönen yerleşim birimlerinin yeniden imarı gelmiştir. Devlet bu konuda da hemen adım atmıştır. Çorum Merkez, Osmancık, Mecitözü, Kastamonu merkez, Tosya, Taşköprü, Sinop Merkez, Boyabat, Gerze, Ayancık, Ordu Merkez, Ünye, Amasya Merkez, Merzifon, Gümüşhacıköy, Erbaa, Lâdik, Ilgaz, Vezirköprü ve havalisinde meydana gelen depremde evleri yıkılan depremzede köylülere ev ahır ve samanlık yapmak için devlet ormanlarından ihtiyaçları kadar kerestelik ağaç verilmesi İcra Vekilleri Heyeti'nce 3 Aralık 1943'te kabul edilmiştir (BCA,090,18,01,02,104,3.21). Bu karar, köylülerin yeni barnaklarını inşa etmeleri bağlamında önemli bir kolaylık olmuştur.

Depremzedelere yurt dışından da anlamlı yardımlar yapılmıştır. Anadolu Ajansı'nın 1 Aralık 1943'te bildirdiğine göre Mısır Kralı Faruk, depremzedelere için 1.000 Mısır lirası yardım göndermiştir (Cumhuriyet, 2 Birincikanun 1943: 1). Depremzedelere Suriye'den de yardım gelmiştir. 1 Aralık 1943'te Suriye Cumhur Reisi Şükrü Kuvvetli Suriye Parlamentosu'nda Suriye'nin hâkimiyet ve istiklâlini koruyacaklarını belirttikten sonra, Türkiye'deki depremden

teessürle bahsetmiş ve Suriye'nin felâketzedelere 5.000 lira yardım gönderdiğini söylemiştir (Cumhuriyet, 2 Birincikanun 1943: 1). Ayrıca depremzedelere Mısır Kızılay'ı 1.000 Mısır lirası, Bulgar Kızıllaç'ı 2.000.000 leva, Romanya'nın Sofya Elçisi ve bu elçilik erkânı 30.000 leva yardım göndermiştir (Cumhuriyet, 14 Birincikanun 1943: 1, 3).

Yurt dışından yapılan yardımların yanı sıra ülkemizin bazı yurt dışı temsilciliklerine diplomatik makamlar deprem felaketi doyasıyla üzüntülerini iletmiştir. Bu bağlamda 30 Kasım'da Bulgaristan Niyabet Meclisi Protokol Şefi Goranof Türkiye'nin Sofya Elçisi Vasfi Menteş'i ziyarete ederek, deprem dolayısıyla naıplerin taziyelerini bildirmiştir. Ayrıca Bulgar Hariciye Nezareti Özel Kalem Müdürü Karaculof da Türk Elçisi'ni ziyaret ederek Bulgar hükümetinin derin üzüntülerini dile getirmiştir (Son Posta, 1 Birincikanun 1943: 3). Anadolu Ajansı'nın aktardığına göre depremin yol açtığı yıkım Çin'de de büyük üzüntüye neden olmuştur (Son Posta, 1 Birincikanun 1943: 3).

Deprem felaketi yurt dışında geniş yankı bulurken, Türk halkı da depremde zarar görenler için yardımlarını sürdürmüştür. 4 Aralık 1943 tarihli verilere göre vatandaşlar, depremzedeler için Kızılay Genel Merkezi'ne bağışta bulunmuşlardır. Yardımda bulunanlar şunlardır: *"Mersin'den Nazmi Muskavi ve ortakları 1.000, Ankara Bahçelievler İlkokulu talebeleri 60, Ankara'da Ömer Emre 50, Polatlı Topçu Atış Okulu subayları 600, İngiliz Sefareti Matbuat Müşavirliği 4.500, Ankara'dan Necmiye Sezer 50, Ankara'dan Bayram Çapçı 100, Ankara'dan Jorj Karpiç 250, Ankara'dan Doğanbey Mahallesi 11 Numaralı Halk Dağıtma Birliği 58, Ankara'dan Mehmet Özdiilli 50, Niğde Koyunlu Köyü'nden Duran Demirok 50 lira."* Bunlardan başka Amasya halkı 6.500 ve Bolu halkı 2.155 lira bağış yapmıştır. Sirkeci Ankara Caddesi'nde işkembeci Yordan Çakır 50, tüccar İsmail Raif Somersan 30, Abidin Eyüp- Hamit Süleymanoviç kardeşler 50, Mehmed İşcan 300, Hüseyin Hüsnu Sipahioğlu 100, Halil Ali Bezmen mensucat Santral Türk A.Ş. namına 4.000, Kumkapı'da fırıncı Hüseyin Ömer 50, Nuri Beler ve ortağı 200, Fatma Halman 250 ve Rahmi İşmen 10 lira yardımda bulunmuştur. Ayrıca tüccar Raif Uludağ da 36 çift çorap bağışlamıştır (Cumhuriyet, 5 Birincikanun 1943: 1).

Depremzedeler için Kızılay'a yapılan yardımlar sürekli devam etmiştir. Bu bağlamda 6 Aralık 1943'e kadar Kastamonu'da yapılan yardımların toplamı 7.000 liraya ulaşmıştır (Cumhuriyet, 7 Birincikanun 1943: 3). 7 Aralık 1943'te Anadolu Ajansı'nın bildirdiğine göre depremzedelere Nevşehir halkı 2.000, Söğüt halkı 1.200, Erzurum halkı 1.000, Erzincan halkı 1.000, Zonguldak halkı 8.400 ve Osmaneli halkı 403 lira bağış yapmıştır. Ayrıca Niğde Merkez Kazası halkı 2.000, Maden Nahiyesi halkı 500, Aksaray halkı 1.900, Ulukışla halkı 170, Nevşehir halkı 1.800 lira, Tokat halkı da yeniden 413 ve merkez kazası Pazar Nahiyesi halkı da 272 lira bağışta bulunmuştur (Cumhuriyet, 8 Birincikanun 1943: 3). Yukarıda verilen yardım yapan şehirler, kişiler ve yaptıkları yardımlara dair malumatlar ulusal basına yansıyanlar ile sınırlıdır. Dolayısıyla yardım miktarının ortaya çıkan verilerden çok daha fazla olması kuvvetle muhtemeldir.

Depremzedelere yardımlar devam ederken, depremdeki kayıplar ile bir daha karşılaşmamak için de tartışmalar başlamıştır. Bu bağlamda 13 Aralık 1943 sayılı Vakit Gazetesi'nde köşe yazısı kaleme alan Asım Us, memleketimizde sürekli deprem meydana geldiğini ve depremde 70 cm toprak çatısı olan 2 katlı köy evlerinin yıkıldığını belirtmiştir. Us, köylünün tek katlı tek tip ev yapması konusunda devletin kanun çıkarması gerektiğini ve bu kanunun uygulanması konusunda kaymakamlar ve nahiye müdürleri gibi idarecilere uygulama görevi verilmesinin şart olduğunu dile getirmiştir (Us, 13 Aralık 1943: 1).

Devlet 27 Kasım 1943'te meydana gelen depremde zarar gören Kastamonu, Çorum, Amasya, Samsun, Tokat ve Çankırı vilayetleri ve diğer mahallerin yeniden imarı konusunda çalışma başlatmıştır. Bu bağlamda yıkılan yerleşim birimlerinde yapılacak işler hakkında İcra Vekilleri Heyeti'nce 6 Ocak 1944'te şu kararlar alınmıştır: *"Yıkımın muhtelif vilayetlerde kaza merkezleri ve köyleri etkilemiş olması ve kış mevsiminde bulunulması sebebiyle Kızılay tarafından da yapılan yardımlarla*

mahallerinde çok acil ve muvakkat iskân ve ibate tedbirlerinin alındığı anlaşılmış olduğundan halka binalarının inşa ve tamiri için teknik yardımda bulunulması ve kolaylık gösterilmesi; binaların zaruri tamirlerini veya muvakkat meskenlerini, tamamen veya kısmen yapamayacakları tespit edilen muhtaçlara Kızılay'ca gereken yardımların yapılması. Kamu hizmetlerini ifa eden memurlardan evsiz kalanların kamu hizmetinin aksamaması için mahalli malzeme ve maddi imkânlar göz önünde bulundurularak bir an evvel tamir veya inşa suretiyle temin edilecek bina ve esaslı barakalarda yerleştirilmeleri. Yukarıdaki yazılı hususlardan süratle yapılabilecek olanların halk ve hazine yardımlarından istifade edilerek Kızılay'ca temini. Resmi teşekküllere ait alakalı daireler tahsisatından yaptırılacak inşaat ve tamiratın 2490 sayılı kanununun 50'inci maddesi hükmüne göre emanet icrası. Buna dair işlerin Nafia Vekâlet'ince tanzim ve icrası ve alakalı vekâlet ve teşekküllerce Nafia Vekaleti'nin bu hususlar için vaki olacak müracaatlarının ehemmiyet ve ivedilikle yürütülmesi." (BCA,030.18.01.02.104.6.15,1-2). Alınan bu kararlar yerleşim birimlerinin düzenli bir şekilde yeniden imarı hedeflenmiştir.

Devlet, Lâdik Depremi sonrasında halkın ihtiyaçları konusunda önemli adımlar atmıştır. Arşiv belgelerine göre yapılacak yardımın kısa zaman önce meydana gelen depremleri de kapsamı yönünde atılım olmuştur. Bu bağlamda 28 Şubat 1943'te Lâdik Depremi'nde hasar gören yerlere tanınan yardım haklarının yakın dönemde depreme maruz kalan Ankara, Bolu ve Çankırı vilayetlerini de kapsamı 28 Şubat 1944'te İcra Vekilleri Heyeti'nce kararlaştırılmıştır (BCA,030.18.01.02.104.13.20).

1943'te Meydana gelen deprem birçok şehrin yıkılmasına neden olmuştur. Hatta bu yıkım yüzünden Erbaa'nın devlet eliyle yeri değiştirilmiştir. Çünkü Erbaa 1939, 1940, 1942 ve 1943'teki depremlerde büyük yıkıma uğramıştır. Erbaa'nın Kuzey Anadolu Fay Hattı üzerinde bulunması ve alüvyon arazi üzerinde kurulmuş olması bu kararın alınmasında önemli etkenler olarak göze çarpmaktadır. Erbaa, Bakanlar Kurulu kararı ile bulunduğu konumdan 2 km kadar güneye, daha sağlam zemini olan bir alana taşınmıştır. Taşınma 15 Nisan 1944 tarihinde Hükümet Konağı'nın temelini atılmasıyla fiilen başlatılmıştır (Yılmaz ve diğerleri, 2013: 421- 422). Aslında taşınmanın başlamasından önce bazı ön hazırlıklar yapılmıştır.

Erbaa'nın yeniden imarı konusunda en önemli mesele finansman olmuştur. Bu bağlamda 9 Mart 1944'te Nafia Vekâleti bütçesinden Adapazarı, Hendek, Erbaa ve Niksar deprem bölgelerinde yapılacak işler ve yardımlar için ayrılan 1.500.00 liranın harcaması planlanmamış kısmından 140.000 liranın Erbaa'nın yeniden imar edilmesi için Kızılay'a verilmesi İcra Vekilleri Heyeti'nce kabul edilmiştir (BCA,030.18.01.02.104.16.13).

29 Mart 1944'te Tokat Valisi İzzettin Çağpar, Erbaa'nın yeniden inşası için Başbakanlık ve Nafia Vekaleti'ne bir yazı göndermiştir. Yazıda Erbaa'nın imar planının hazırlandığı, belediye meclisince de kabul edildiği ve Nafia Vekaleti'ne onay için gönderildiği ifade edilmiştir. Çağpar, imar planı haritalarının ellerine geçtikten sonra fen heyetince imar planının tatbik edilip, inşanın başlayacağını söylemiştir. Vali, 1942 tahsisatından kalan 165.000 liranın hangi kamu binalarının inşası için kullanılması gerektiğini tetkik ettiklerini de belirtmiştir. Vali daha önce de bildirdikleri üzere yollar, hükümet binaları, mektepler ve 47 memur evi inşaatı için 2 buçuk milyon liraya daha ihtiyaçlarının olduğunu tekrarlamış ve valilik olarak halka yeterince yardım yapamadıklarını belirtmiştir. Vali, tütüncülükten oldukça para kazanan halka milli bankalardan da kredi sağlanmasını istemiş ve bu konuda kendisinin halka sonsuz güvendiğini söylemiştir (BCA,030.10.00.00.81.535.13).

6 Haziran 1944'te Erbaa'nın yeni yerine naklinden dolayı Tokat Valisi, Başvekâlet'ten para talep etmiştir. Bu konuda vali tarafından Başvekâlete şöyle bir telgraf çekilmiştir: *"Burada hummalı bir faaliyetle halkla beraber kasabayı yeni yerine nakil etmekteyiz. Nakliye ve karakol binaları 35 köyde köy okulu geceli gündüzlü çalışmalarla ilerliyor. Kasabanın okulları, yolları, suyu, belediye binası, memur evleri hepsi inşa halindedir. Pek yakında Niksar imar planını da alıyoruz. Orada da ayrı çalışmalar şimdiden*

hazırlanan esaslar dâhilinde inkişaf edecektir. Almalı hazır eşya fiyatları nakliyat üzerinde yaptığı çok büyük fiyat farklarına karşı verilen tahsisat pek azdır. Erbaa'nın yerinin tamamen değiştirilmesinin diğer yerlerin çok fevkinde ihdas ettiği hususi vaziyet dolayısıyla vilayetimize hiç olmazsa bir buçuk milyon lira daha tahsisat verilmesi gerekmektedir." (BCA,30.10.0.66.441.14.12). Bu talebe karşı merkezin valiliğin istediği parayı gönderip göndermediği konusunda bir veriye ulaşılamamıştır. Fakat bir şehrin yerinin taşınması işinin devletin maddi katkısının olmadan ilerlemesi düşünülemez. Bu paranın hepsi olmasa bile bir kısmının gönderildiği düşünülebilir.

Devlet, deprem dolayısıyla şehirlerin yerini değiştirmeye kadar varan adımlar atarken, deprem yüzünden zor durumda kalmış vatandaşlarıyla da ilgilenmemesi düşünülemez. Bu bağlamda İcra Vekilleri Heyeti'nce Tokat, Çorum ve Balıkesir'de meydana gelen depremden etkilenen ve yardıma muhtaç olan memur ve müstahdemlere maaşları tutarının 3 misli, emekli ve yetimlere maaşlarının 4 misli ve henüz tahsis yapılmamış yetimlere de yetim maaşının 3 misli avans verilmesi 3 Aralık 1944'te kararlaştırılmıştır (BCA,030.18.01.02.104.6.8).

Deprem sonrasında mahalli önlemler alınırken, ulusal çapta yeni arayışlara da girilmiştir. Hazırlanan raporlar sonrasında depreme karşı alınacak önlemlere dair bir kanun hazırlanması söz konusu olmuştur. Nafia Vekâleti'nin hazırladığı ve İcra Vekilleri Heyeti'nin 20 Nisan 1944'te meclise sevk ettiği depreme karşı alınacak önlemler konusundaki kanun önerisi mecliste tartışılmıştır. Bu öneride deprem öncesi ve sonrasında alınması gereken önlemler üzerinde durulmuştur (TBMM Zabıt Ceridesi, 18 Temmuz 1944: 1- 17).

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 21 Nisan 1944'te depreme karşı alınacak tedbirler hakkında kanun lâyihası dâhiliye, sıhhat ve içtimai muavenet, adliye, bütçe ve nafia encümenlerine sevk edilmiştir. Daha sonra deprem hakkındaki kanun lâyihasının geçici bir encümende tetkiki kararlaştırılmıştır (TBMM Zabıt Ceridesi, 21 Nisan 1944: 126; 28 Nisan 1944: 278). Deprem sonrası alınacak tedbirlere dair girişimler olmakla beraber, 1966 yılına kadar bir sonuç alındığına dair bir veriye ulaşılamamıştır. Eğer bir kanun çıkmış olsaydı, bunun devlet arşivi belgelerine veya Resmi Gazete'ye yansımaları gerekirdi.

Lâdik Depremi'nden yaklaşık 22 yıl 9 ay sonra, "Deprem Afetine İlişkin Hizmetlerin Yürütülmesi Hakkında Yönetmelik" in yürürlüğe konulması İmar ve İskân Bakanlığı'nun 29 Ağustos 1966 tarihli yazısı üzerine Bakanlar Kurulu'nca kararlaştırılmıştır. Bu kararname ile İmar ve İskân Bakanlığı'na bağlı "Deprem Bölgeleri İmar Ve İskân İcra Heyeti Başkanlığı" kurulmuştur. Bu başkanlık depremedelerin ilk barınma ihtiyaçlarından daimi iskânlarına kadar olan süreçten sorumlu tutulmuştur. Bu başkanlığa bağlı deprem inşaat amirlikleri kurulmuştur. Başkanlık, deprem sonrasındaki etütleri yürütme ve yeni yerleşim yerlerinin tespitinden de sorumlu tutulmuştur. Başkanlık, depremden zarar gören yolların tamirinden depremedelere inşaat malzemesi teminine kadar olan işlerden de sorumlu tutulmuştur. Hatta yurt içi ve yurt dışından yapılan yardımların da başkanlığın kontrolüne verilmesi kararlaştırılmıştır (Resmi Gazete, 8 Eylül 1966: 3- 4).

5 Nisan 1963'te Bakanlar Kurulu kararnamesi ile Türkiye deprem bölgeleri haritası oluşturulmuştur. 23 Aralık 1973'te Türkiye deprem bölgeleri haritası yeniden belirlenmiş ve bu listede yer alan yerleşim birimlerinin deprem maruz kalan bölgeler olarak kabul edilmesi Bakanlar Kurulu'nca kararlaştırılmıştır. Yeni haritanın kabul edilmesi ile 1963 tarihli olan eski harita yürürlükten kaldırılmıştır (Resmi Gazete, 15 Mayıs 1973: 1- 6).

Anadolu'da yaşanan depremler ile köylülerin hayvanlarını, ürünlerini hatta canlarını kaybetmesi sonrasında, devlet köylerin yeniden imarını planlamıştır. Devlet bunu gerçekleştirmek için finansmana ihtiyaç duymuştur. Bu bağlamda Devlet Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı'nın 1. derece deprem kuşağındaki köy konutlarının yenilenmesi projesinin finansmanı için Avrupa İskân Fonu ile 25 Şubat 1980 tarihinde 15 yıl vadeli ve aylık %8,62 faizli 25 milyon Alman markı

tutarında kredi anlaşması imzalamıştır. Bu anlaşma Bakanlar Kurulu'nca 12 Haziran 1980'de onaylanmıştır (Resmi Gazete, 27 Haziran 1980: 13).

SONUÇ

Anadolu deprem bakımından riskli bir coğrafya olmakla beraber, bazı yerleşim birimleri aktif fay hatları üzerinde ve yakınında olması nedeniyle daha büyük tehlike altındadır. Son zamanlarda olası İstanbul depremi üzerinde durulması da bu çerçevededir. Anadolu'da deprem üreten fay hatlarından en bilineni İhsan Ketin tarafından varlığı 1950'li yıllardan önce ispatlanmış olan Kuzey Anadolu Fay Hattı'dır. 27 Kasım 1943'te meydana gelen Lâdik Depremi de bu hat üzerinde meydana gelmiştir. Bu depremde 4.016 insanımız hayatını yitirmiş, 4.471 kişi yaralanmış ve 23.785 ev yıkılmıştır. Sadece bu rakamlar Lâdik Depremi'nin yıkıcılığını göstermek için yeterlidir. Lâdik Depremi; Amasya, Çankırı, Çorum, Kastamonu, Samsun, Sinop ve Tokat'ı etkilemiştir. Bu yerleşim birimleri boyunca bir hat üzerinde çok etkili olan deprem, Erbaa, Gümüşhacıköy, Kargı, Lâdik, Tosya ve Vezirköprü ilçe merkezlerinin neredeyse tamamen yıkılmasına neden olmuştur. Depremde yaşanan can kaybının fazla olmasında özellikle köylerde inşa edilen evlerin iki katlı olması ve çatılarının da ağır toprak tabakasından oluşması etkili olmuştur. Bunun yanında can kaybının fazla olmasında, depremin şiddetli olması ve gece geç saatlerde yaşanmış olması da ayrı bir etkidir.

Deprem sonrasında devlet hızlı bir şekilde vatandaşların yardımına koşmuştur. Yardım çalışmaları yerinde içişleri ve sağlık bakanlarınca denetlenmiştir. Deprem sonrasında mecliste de depremin yaralarının sarılması konusunda hummalı çalışmalar yapılmıştır. Deprem meydana geldiği yerlerde açıkta kalan vatandaşlar öncelikle geçici barakalar ve çadırlara yerleştirilmiştir. Daha sonraki süreçte devlet halkın daimi kontlarını yapması için çivi, kerestelik ağaç ve para gibi yardımlarda bulunmuştur. 1943 Lâdik Depremi sonrasında Erbaa'nın yeri değiştirilmiştir. Aslında Erbaa'nın yerinin değiştirilmesi deprem bilincinin Türkiye'de başladığının göstergesidir. Bunun yanında depreme karşı alınacak önlemlere dair mecliste başka girişimler olmakla beraber, 1960'lı yıllara kadar önemli bir adım atılmamıştır. 1999 Marmara Depremi sonrasında yapıların olası depremlere karşı daha sağlam imar edilmesi için mevzuatta değişikliklere gidilmiştir. Bu bağlamda binalarda kullanılan malzemelerin kalitesi artırılmış, deprem sigortası zorunlu hale getirilmiştir. Ayrıca kentsel dönüşüm çalışmaları ile olası büyük depremlerin oluşturacağı zararlar azaltılmaya çalışılmıştır. Lâdik Depremi köylere kadar varan yıkıma sebep olmuştu ve bunun temel sebeplerinden birisi binaların yüksek olması ve taşıyabileceklerinden fazla ağır çatılara sahip bulunmasıydı. Lâdik depremi ve diğer depremlerden ders alarak ülkemizde dikey yapılaşmadan yatay yapılaşmaya dönülmelidir. Ülkemizde 1999 Gölcük Depremi'nden sonra deprem tarihi ile ilgili kayda değer çalışmalar yapılmıştır. Fakat önemli neticeleri olan birçok depremle ilgili hâlihazırda çalışma yapılmamıştır. Yapılacak yeni araştırmalar ile toplumdaki deprem bilincinin artmasına katkı sağlanabilir.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri ve Resmi Yayınlar

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA),30.10.0.0.66.441.14.12.

BCA,030.10.00.00.81.535.13.

BCA,030.18.01.02.104.6.8.

BCA,030.18.01.02.104.6.15.

BCA,030.18.01.02.104.13.20.

BCA,030.18.01.02.104.16.13.

BCA,090.18,01.02.104.3.21.

Resmi Gazete, 8 Eylül 1966, S. 12395, s. 3- 4.

Resmi Gazete, 15 Mayıs 1973, S. 14536, s. 1- 6.

Resmi Gazete, 27 Haziran 1980, S. 17030, s. 13- 23.

TBMM Zabıt Ceridesi, (29 Kasım 1943). Devre 7, cilt 6, içtima 1, s. 24- 27.

TBMM Zabıt Ceridesi, (13 Aralık 1943). Devre 7, cilt 6, içtima 1, s. 44- 45.

TBMM Zabıt Ceridesi, (18 Temmuz 1944). C. 12, İçtima 1, s. 1- 17.

Tetkik Eserler

Arslantaş, N. (2013). "Zelzele", İslam Ansiklopedisi, Cilt 44, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 227- 231.

Atabey, E. (2000). *Deprem*, Ankara, Maden Tetkik Arama Yayını.

Emre, Ö, H. Kondo, C. Yıldırım, V. Özaksoy. "Kuzey Anadolu Fayı1943 Tosya Depremi Yüzey Kırığı", https://www.jmo.org.tr/resimler/ekler/38a50fb36b97123_ek.pdf

Ketin, İ. (1968). "Türkiye'nin Genel Tektonik Durumu İle Başlıca Deprem Bölgeleri Arasındaki İlişkiler", *Maden Tetkik ve Arama Dergisi*, C. 71, s. 129- 135.

Ketin, İ. (1969). "Kuzey Anadolu Fayı Hakkında", *Maden Tetkik ve Arama Dergisi*, C. 72, s. 1- 27.

Kürçer, A., S. Özalp, E. Özdemir, Ç U. Gündoğan, Y. Duman (2019). "18 Mart 1953 Yenice-Gönen Depremi (Ms=7.2) Işığında Yenice-Gönen Fay'ının Aktif Tektonik Ve Paleosismolojik Özellikleri", *Maden Tetkik Ve Arama Dergisi*, C. 159, s. 29- 62.

Özer, S. (Mart 2016). "1938 Yılı Kırşehir Depremi 1938", *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, Cilt 3, sayı: 5, s. 99- 115.

Sür, Ö. (1993). "Türkiye'nin Deprem Bölgeleri", *Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (TUCAUM)*, S. 2, s. 53- 68.

Serdar, İ. "Turkish Catastrophe Insurance Pool", İstanbul International Conference on Seismic Risk Mtigation, 8- 10 December 2009: 49- 64.

Sungur, M. (2009). "Turkey After Marmara Earthquages", İstanbul İnternational Conference on Seismic Risk Mitigation, 8- 10 December 2009: s. 13- 14.

Unat, Y. (2013). "Fiziksel Yönü", İslam Ansiklopedisi, Cilt 44, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 231- 233.

Yılmaz, A. ve K. Şahin, M. H. Şahin (Kış 2013). "Depreme Bağlı Yeri Değiştirilen Bir Şehir: Erbaa, Tokat", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Kış 2013, C. 7, S. 24, s. 414- 425.

Sürelî Yayınlar

Cumhuriyet, (7 Birincikanun 1943). "Dâhiliye Vekili Diyor Ki: Zelzele Felaketi Çankırı Ve Kastamonu'da Bazı Yerler İçin Ağır Oldu", Yıl: 20, S. 6937, s. 1, 3.

Cumhuriyet, (27 İkinciteşrin 1943). "Dün Geceki Şiddetli Zelzele", Yıl: 20, S. 6927, s. 1.

Cumhuriyet, (1 Birincikanun 1943). "Felâketin Bilançosu 4000 Ölü, 3000 Yaralıya Yükseldi: On Binlerce Bina Yıkıldı- Asker Ve Sivil Bütün Vatandaşlar Felaketzedeleri Kurtarmak İçin Ferağatle Çalışıyorlar", Yıl: 20, S. 6931, s. 1, 4.

Cumhuriyet, (8 Birincikanun 1943). "Felâketzedelere Yardım Devam Ediyor", Yıl: 20, S. 6938, s. 1, 3.

Cumhuriyet, (30 İkinciteşrin 1943), "Felaket Kurbanlarının Yekûnu Artıyor: Dâhiliye Vekili'nin Mecliste Beyanâtı: Dün Alman Haberlere Göre Vatandaş Kaybı Maalesef 2719 Kişiyeye Yükseldi", Yıl: 20, S. 6930, s. 1, 3.

1943 Ladik Depremi

- Cumhuriyet, (6 Birincikanun 1943). *"Lâdik Bölgesinde Zelzele Tahribatı: Vezirköprü Ve Lâdik Kazalarına Tâbi Bütün Köyler Harab Oldu"*, Yıl: 20, S. 6936, s. 1.
- Cumhuriyet, (2 Birincikanun 1943) *"Zelzele Devam Ediyor: Tokatta 3200 Ev Yıkıldı. Erbaa'da Büyük Yarıklar Husule Geldi Ve Bir Kısım Sular Kayboldu"*, Yıl: 20, S. 6932, s. 1.
- Cumhuriyet, (29 İkinciteşrin 1943). *"Zelzelede Kaybımız 1690 Kişiyi Buldu: Lâdik Ve Vezirköprü'de 537, Tosya'da 320, Erbaa'da 265, Çorum Köylerinde 220, Merzifon'da 175 Vatandaş Felâkete Kurban Gitti"*, Yıl: 20, S. 6929, s. 1, 3.
- Cumhuriyet, (14 Birincikanun 1943). *"Zelzelenin Hakiki Bilançosu: Dün Sıhhat Vekili Mecliste Etraflı İzahat Verdi"*, Yıl: 20, S. 6941, s. 1.
- Cumhuriyet, (5 Birincikanun 1943). *"Zelzele Sahasında"*, Yıl: 20, S. 6935, s. 1.
- Cumhuriyet, (3 Birincikanun 1943). *"Zelzele Sahasında: Dâhiliye Vekili Tetkikler Yapıyor"*, Yıl: 20, S. 6933, s. 1.
- İkdam Gece Postası, (27 II. Teşrin 1943). *"Zelzele Felaketinin Hazin Bilançosu"*, Yıl: 3, S. 2056, s. 1- 3.
- İkdam Gece Postası, (27 II. Teşrin 1943). *"Yeni Zelzele Felaketi"*, Yıl: 3, S. 2054, s. 1, 3.
- Son Posta, (2 Birincikanun 1943). *"Felaketzedeler İçin Yardımlar Başladı"*, Yıl: 14, S 4785, s. 1, 3.
- Son Posta, (1 Birincikanun 1943). *"Zelzele Felaketi"*, Yıl: 14, S 4784, s. 1, 3.
- Tan, (28 Sontışrin 1943). *"Yurtta Yer Sarsıntıları"*, Yıl: 8, S. 2912, s. 1- 2, 5.
- Tanın (4 Birincikanun 1943). *"Sıhhat Vekili Samsun'da"*, Yıl: 35, S. 4454, s. 1.
- Ulus, (27 Sontışrin 1943). *"Sabaha Karşı Yurtta Bir Yer Depremi Oldu"*, Ulus Basımevi, s. 1, 3.
- Us, A. (29 II. Teşrin 1945). *"Zelzele Afetlerinin Etkilerini Tahdit Edebiliriz"*, Vakit, Yıl: 27, S. 9273, s. 1.
- Vakit, (30 II. Teşrin 1945). *"Son Zelzelede Ölenler 4016 Kişi"*, Yıl: 27, S. 9274, s. 1, 4, 6.
- Vakit, (29 II. Teşrin 1945). *"Zelzele Kurbanlarının İki Bine Yakın Olduğu Anlaşıyor"*, Yıl: 27, S. 9262, s. 1, 2, 4.
- Vakit, (30 II. Teşrin 1945). *"Zelzelede 2719 Kurban Verdik"*, Yıl: 27, S. 9263, s. 1, 4.